

CASOPISHARMONIE.CZ

1. NODO 2022, část první: Lekce v naslouchání hudbě i lidem

06.07.2022 casopisharmonie.cz - Jan Borek

Odkaz na originál

Klíčová slova: Dny (2); nové (2); opery (2); Ostrava (2); Antonína; Divadle; Divadlo; Dvořáka; Jiřího; Myrona; ostravské

Letošní **Dny nové opery Ostrava** nabídl mezi 25. a 30. červnem v pěti dnech celkem osm rozličných osm produkcí ve světových nebo přinejmenším českých premiérách. Jak se ukázalo, prezentovaná díla se různými způsoby – některá skrytě, jiná otevřeněji – potýkala s tématem naslouchání či poslechu – mezi sebou navzájem, hudbě, slovům, vzpomínkám, emocím i vlastnímu naslouchání.

Přeji si, aby tato láska zemřela

Festival zahájila 25. června v **Divadle Jiřího Myrona** česká premiéra opery Superflumina Salvatore Sciarrina z roku 2010.

Inspiračním zdrojem byl pro italského skladatele román kanadské spisovatelky Elizabeth Smart By Grand Central Station I Sat Down and Wept z roku 1945, jazykově mimořádně hutná milostná báseň v próze. Zmíněný román i název opery Superflumina zároveň odkazuje k žalmu 137 – " U řek babylónských, tam jsme sedávali s pláčem ve vzpomínkách na Sijón ." Na frekventovaném železničním nádraží se setkáváme s hlavní hrdinkou – bezdomovkyní, ale především naprosto osamělou ženou, která vypráví útržky svých vzpomínek, zatímco okolo neustále proudí davy lidí.

Scénu (Magdalena Maciejewska) tvoří lavička přes celé jeviště překrytá vkusnou projekcí. Hudba Salvatore Sciarrina stojí jako obvykle na náznacích frází, šelestech, tlumených zvucích, určitých "stínech hudby". V jednu chvíli jako bychom v dále – kdesi na nástupišti – skutečně slyšeli projíždějící vlaky a další nádražní lomoz (později se ovšem tato charakteristická zvukomalba vytrácí a hudba přechází v čisté, abstraktní drama). Do toho vstupuje elektronická stopa s útržky hlášení o blížících se vlacích či zpoždění. Jen škoda, že i tento "okolní svět" mimo hudební doprovod a zpěv byl natolik fragmentární. Hluk nádraží, proud lidí, neustálý přívál informací o spojích z amplionu – to je vše prakticky nepřetržitě, a mohlo posloužit jako příhodný základ kontrastu s typickou Sciarrinovou útržkovitostí materiálu, kdy jeho hudba i postava do této neustálé vřavy vstupovat, vklíňovat se a zápat s ní.

Mezzosopranistka Anna Radziejewska , již byla role psaná na tělo a ztvárnila tak tuto roli v rámci světové premiéry, vystoupila i v Ostravě s mimořádně obtížným vokálním partem v typickém Sciarrinově stylu – útržkovité fráze, zhuštěná deklamace a osobitá práce s nádechy a výdechy. Tato žena své trápení prožívá hluboce, intenzivně, takřka nevýslovně – ovšem mezi netečnými sochami ostatních cestujících. Ti znepokojivě otáčejí hlavy. Jedna dáma ji pobaveně sleduje. A vedle stojící pán (Artur Janda) se ozývá: " Jdi pryč! " Ona kontruje: " mé výkřiky jsou pro vás jako bubliny ... tady je selhání ostuda ". Nakonec odchází on. Takové a další situace ignorace, neporozumění či odsouzení – ale také jednoho prazvláštního dialogu a snad prchavého momentu porozumění – vznikají mimo jiné kvůli tomu, nakolik se ona žena vymyká typickému fungování v nádražní budově. Účel tohoto typického tzv. liminálního prostoru je dostat se z bodu A do bodu B, nikoli zde sečkávat nad rámec běžného čekání a volně zde sdílet střepy životního příběhu. A přesto právě v tom spočívá určitá jinak nepoznaná svoboda. Je to ovšem zároveň, sartovsky řečeno, svoboda, k níž je žena odsouzena. Jak navíc uvedl Boris Klepal ve svém úvodním slově, leitmotivem Sciarrinových oper je problém komunikace. Ta je zde ztížena kromě výše zmíněného i košatostí jazyka výchozího románu, libovolně na sebe vrstvicího něžné milostné obraty, biblické odkazy a veskrze naturalistické výjevy.

Režisérka Pia Partum , se Sciarrinovým dílem dobře obeznámena (jen v Ostravě před čtyřmi lety uvedla společně se stejným týmem tvůrců i interpretů výbornou inscenaci jeho opery Luci mie traditrici), vytvořila místy osobitě stylizovaný – zejména v tanečním čísle pro Filipa Růžičku –, ovšem stále přiměřeně civilní svět vlakového nádraží. Snad jen těch lidí čekajících na vlak, chodících sem a tam, sedících a stojících mohlo být více, podobně jako onoho lomozu všudypřítomného dění. Takový prostor koneckonců nikdy nespí. Pravdou ale zůstává, že Sciarrino ve všech ohledech stojí na náznacích.

Obsazení Anny Radziejewské a Artura Jandy doplnil mimo jeviště třetí zpěvák, kontratenor Jan Jakub Monowid . Všichni vokalisté i Ostravská banda , členové ONO – Ostrava New Orchestra a sbor Canticum Ostrava (sbormistr Jurij Galatenko) pod taktovkou Lilianny Krych odvedli znamenitý výkon a obohatili historii NODO o již čtvrtý titul Salvatore Sciarrina.

Proč lidé hoří? Tajemná moc duše

Druhý den festivalu nabídl světovou premiéru nové orchestrální úpravy inscenace Opera Ibsen / Přízraky s hudbou Matouše Hejla na libreto Lucie Trmíkové dle Ibsenových Přízraků . První uvedení rané verze tohoto nastudování proběhlo 10. dubna v pražském prostoru Gabriel Loci, **ostravské Divadlo Antonína Dvořáka** pak 26. června uvítalo festivalovou objednávku operní verze. Režisér Jan Nebeský nastudoval Ibsenovy Přízraky již před více než třiceti lety a zahajoval s nimi druhý ročník norského Ibsenfestivalu v Oslu v roce 1991. Nyní se k nim vrátil s kolegy z divadelního spolku Jedl

Postavy dramatu tedy nebyly obsazeny operními pěvci, nýbrž v první řadě herci. Tato skutečnost zároveň založila specifickou formu tohoto útvaru rozkročeného mezi činohrou a hudebním divadlem, místy ale také muzikálem a až operní stylizací mluvy, kostýmů i scény. Hudební složka Matouše Hejla otevírá dění téměř post-rockovou ouverturou s cimbálem (Jan Mikušek), elektrickou kytarou (Jan Gajdica) a baskytarou (Petr Tichý) a bicími (Antonín Procházka). Po zbytek večera ovšem dodávala v rozličných nástrojových kombinacích stručné vstupy a mezihry dokreslující děj. Činoherní scény ovšem jsou převážně bez hudby. V oněch "nehudebních" scénách ovšem promlouvala důkladná práce s řečí, odrážející charaktery postav i dílčí nálady. I v ostatních aspektech oscillovala herecká akce mezi hutným, tíživým dramatem a komedií. Stejně tak ilustrovaly obě tyto polohy hravé kostýmy Petry Vlachynské , dále dokreslující charaktery hlavních postav – včetně pestrobarevně oděné oprsklé Reginy (Magdalena Malá) či jejího adoptivního otce, klapajícího a syčícího "broučíchého muže" Engstranda (Petr Jeništa). Tyto postavy se pak pohybovaly v patřičně naddimenzované

scéně se stolem a židlemi v nadživotní velikosti (zmínit je třeba také nenápadný, ale velice účinný light design). Byť je to fráze, Lucie Trmíková jako Helena Alvingová, Miloslav König jako Osvald Alving, Pastor Manders v podání Igora Chmely i Magdalena Malá s Petrem Jeništou předvedli skutečný herecký koncert. Excelovali v celé šíři prezentovaných emocí od nadšení z očekávání šťastného života, přes zděšení z nových zjištění po konečné odevzdání a apatii – a mnohých dalších, v neustálé nadsázce a jemné stylizaci. Mimořádně pak zapůsobily zpívané pasáže včetně Prší, prší a " Pořád šedivo, ani náznak slunce " v podání Miloslava Königa.

Přízraky lží, strachu, pokrytectví, přetvářky i dodnes třaskavého tématu eutanázie v pozoruhodném celku přesahujícím žánrové hranice a s výbornými hereckými výkony tak obohatily již tradičně pestrou nabídku ostravského festivalu o další možnosti chápání scénické hudebně-dramatické práce.

Each one is one. Any one is the one that one is. Each one is one.

Třetí večer NODO nabídl – alespoň co do délky programu – největší porci hudby. Šlo o vůbec první kompletní scénické provedení šestihodinové vokálně-instrumentální skladby Many Many Women Petra Kotíka . Zkomponoval ji mezi lety 1975–78 na celý text stejnojmenné povídky Gertrudy Stein vydané mj. jako část knihy Matisse, Picasso and Gertrude Stein . Jde o vyvrcholení Kotíkovy spolupráce se skladatelem a zpěvákem Julusem Eastmanem během 70. let. Skladba je v programu charakterizovaná v intencích beckettovské situace a její variace bez zřetelného začátku nebo konce – " Kontinuita textu působí, jako by se na každé řádce jednalo o něco jiného. O nic jiného se nejedná, o žádné změny tu nejde. Jde o to vstupovat hlouběji a hlouběji do jedné myšlenky. " Jde o soubor celkem 173 segmentů pro dvojici zpěváků a instrumentalistů, trvající potenciálně až 360 minut – pokud, jako v pondělí 27. června, jsou odehrány všechny části. Notový materiál těchto částí je předepsaný, ale nástupy jednotlivých dvojic hudebníků jsou libovolné. Vystoupil S.E.M. Ensemble ve složení Jen Wu a Ana Caseiro (soprán), Padraic Costello (kontratenor), Felix Heuser (tenor), Harald Hieronymus Hein (basbaryton) a Nicholas Hay (bas) a instrumentalisté Petr Kotík Ma Igorzata Hlawsa (flétny), Sam Jones Adam Richter (trubky), William Lang Jen Baker (pozouny). S pomyslným "poločasem" v devět večer se pak také přidali perkusisté Ostravské bandy.

Posluchači i interpreti mohli v průběhu večera volně odcházet a přicházet; vzhledem k délce a formě provedení bez přestávky to jinak nešlo (ovšem Petr Kotík – podle všeho jako jediný – setrval na jevišti po celou dobu bez jakékoli přestávky).

Kotíkovy melodie v sobě chovají určitý půvab, v detailu i v celkové linii jako takové. Jsou elegantní, nanejvýš přirozené, a přece poutavé. Nejedná se o kontrastní materiál a vzhledem k výběru intervalů se neutápí v disonancích – ovšem i zde místy dochází k pozoruhodným chvílím jemného harmonického napětí, zejména díky otevřenosti partitury. Stejně tak lze s postupujícím časem detekovat jaksi temnější, níže položené harmonie. Je pravda, že lineární melodie převážně v čistých intervalech kvarty, kvinty či oktávy i polyfonie několika různých textů přes sebe najednou (připomínající moteto) evokují dědictví gregoriánského chorálu, ale Boris Klepal úvodem upozornil, že v těchto dějinných vodách Petr Kotík nečerpal – šlo o praktické řešení souhry jeho flétny a zpěvu Juliuse Eastmana.

Hudbu doprovází projekce pomalu se vyjevujících, proměňujících a zase rozplývajících výjevů ve stylu slow TV, s různými motivy v různých grafických stylech – včetně pixelartové Piety či computerově-psychedelické grafiky rudého měsíce nad palmou a siluetou hory Fudži. Pozoruhodný byl také výčet historických osobností na animované časové ose: Friedrich Wilhelm, Lodovico delle Colombe, Simon Stevin, Graf Auersperg, Giovanni Battista Riccioli, Jurij Gagarin, Tommaso Marinetti, Georg Ohm, Paul Gauguin, Herbert von Karajan – všechno slavní muži . A také válka o nezávislost Namibie.

Samotné nasazení, výdrž a soustředění interpretů bylo ohromující. Po celý večer navíc udrželi delikátní souhry i mimoběžné linie prakticky bez zaváhání. Many Many Women sice není skladbou vysloveně virtuózní, své obří nároky ovšem má. Na posluchače pak působí přirozeně skrze svoji délku – velkorysost časového rozvržení. Je to skladba impozantní nikoli hlasitostí, kontrasty nebo hustotou obsahu. Posluchače vybízí k zaposlouchání, introspekci a sledování stále se měnícího, a přece stále stejného přítomného okamžiku. Jako pozorovat řeku, vlnění mořského příboje, oheň nebo vlnění stromů... Spíše než jako operu bychom mohli Many Many Women označit jako kantátu, případně oratorium. Scénická akce nad rámec běžného pohybu a dění hudebníků a pěvců (kteří občas přechází po podiu) tu absentuje. Ani text není příběhový. Sledujeme tu pásmo hudby a slova. Svě místo toto dílo – tato zkušenost – přesahující to, co rozumíme hudební skladbou, na tomto festivalu ovšem mělo.

Letošní **Dny nové opery Ostrava** pokračovaly pásmem premiér mladých skladatelů Lucie Páchové Jamese Laytona a Judith Berkson , dále experimentální operou pro sjezdovku a klony Miroslava Tótha a velkolepým dílem Luigiho Nona . O těchto programech ve druhé části textu.

URL | <https://www.casopisharmonie.cz/kritiky/nodo-2022-cast-prvni-lekce-v-naslouchani-hudbe-i-lidem.html>

« zpět na začátek